

Redengevende omschrijvingen te summier en verouderd

Actualisering Rijkslijst

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg gaat van start met een nieuw project: de herziening en actualisering van de redengevende omschrijvingen van monumenten. Op het eerste gezicht lijkt dit een tamelijk overbodig project. Er zijn immers genoeg projecten te verzinnen waaraan geld kan worden besteed. Is het niet aan daadwerkelijke restauratie, dan wel op het terrein van instandhoudingstechnisch of bouwhistorisch onderzoek. Geld is er altijd te weinig, zaken om geld aan te besteden te veel. Toch zal ik de laatste zijn om dit project te bekritisieren. Het is alleen vele jaren te laat van start gegaan.

De oude redengevende omschrijvingen (de officiële teksten, die worden gemaakt bij de aanwijzing tot beschermd monument) beslaan meestal slechts enkele zinnen. Zoals bijvoorbeeld: *'Pand met eenvoudige lijstgevel. Van eenvoudige doch harmonische architectuur.'* Tegenwoordig, en met name geldt dat voor de omschrijvingen die in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) zijn gemaakt, bestaat een redengevende omschrijving uit een lap tekst die zelden minder dan enkele A4-tjes omvat. Zowel de korte als de lange omschrijvingen schieten hun doel voorbij.

Doel van de redengevende omschrijving

De redengevende omschrijving is het document waarmee het monument is ingeschreven in het register van beschermde monumenten. Dat geldt in elk geval voor alle monumenten die worden beschermd in het kader van de Monumentenwet 1988. Maar ook de meeste gemeenten en provincies in het bezit van een monumentenverordening schrijven op min of meer gelijke wijzen hun monumenten in een lijst (register) van beschermde monumenten. De omschrijving moet uitsluitend bieden over twee zaken: wat er is beschermd (omschrijving) en waarom (reden). Die redenen zijn ontleend aan redenen, in de wet (of de verordening) genoemd. Andere redenen zijn immers niet rechtsgeldig. In de monumentenwet staat onder artikel 1 bijvoorbeeld: 'van algemeen

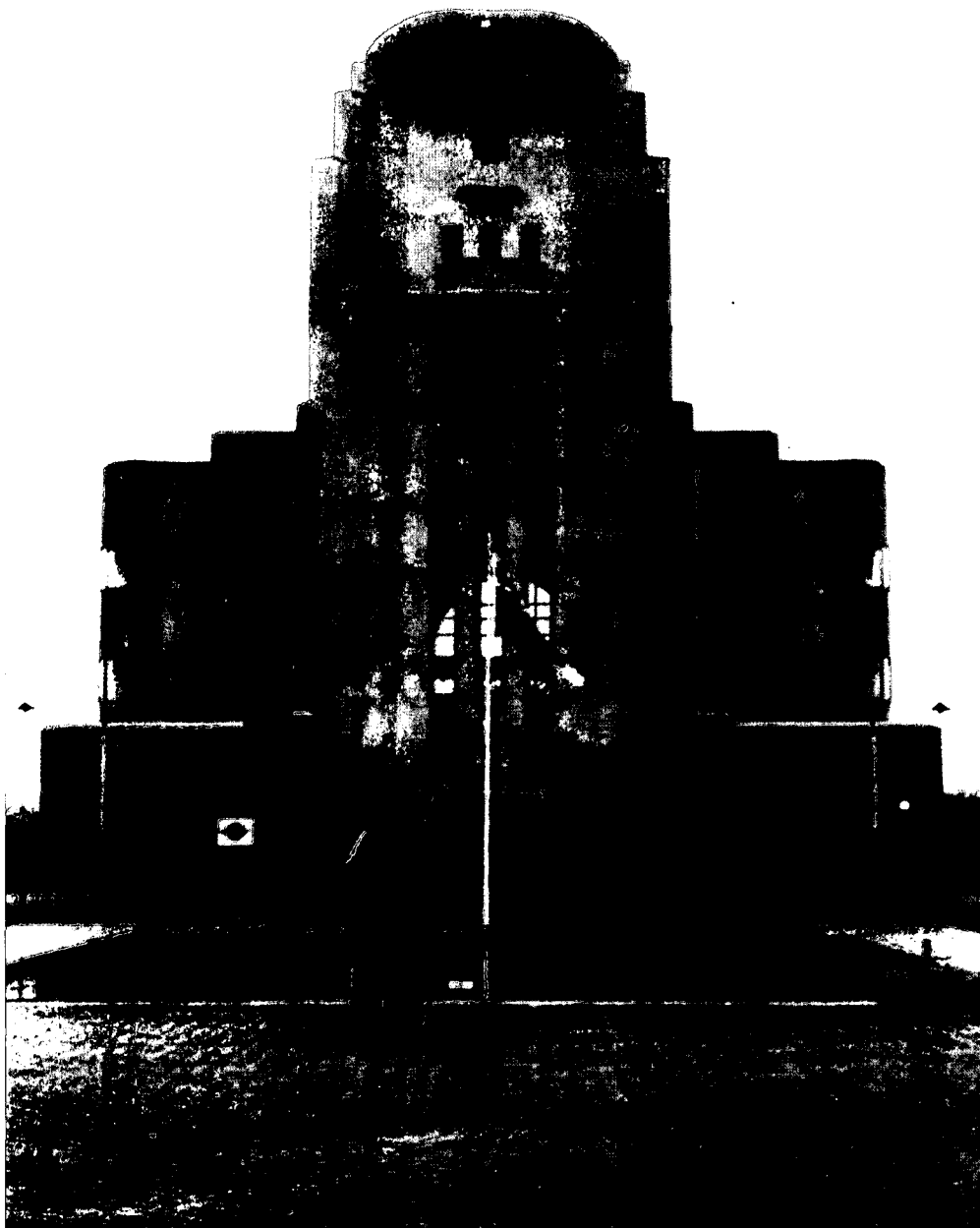
belang wegens schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde'

In de hierboven geciteerde omschrijving is in eerste oogopslag duidelijk wat beschermd is. De omschrijving spreekt van een 'Pand-', dus het gehele pand is beschermd. Het wordt lastiger als dat pand een uitbouw heeft. Hooft die uitbouw nu bij het beschermde pand, of niet. Daar zou je over kunnen twisten en het doel van een redengevende omschrijving is nu juist dat je over dit soort zaken niet hoeft te redetwisten, maar dat die duidelijk omschreven staan. In dit geval had de tekst dus moeten luiden: *'Pand met eenvoudige lijstgevel. De bescherming strekt zich niet uit tot de uitbouw-'* of juist *'Pand met uitbouw. Eenvoudige lijstgevel-'*. In de praktijk blijkt dat er veel verwarrende teksten bestaan. Dat komt omdat de doelstelling van de redengevende omschrijving niet duidelijk voor ogen is gehouden. Zo komt het bijvoorbeeld regelmatig voor dat het woord 'gevel' als pars pro toto voor een pand is gebruikt. Bijvoorbeeld in de volgende omschrijving: *'Pand met klokgevel, vermoedelijk XVIII. Daarnaast een eenvoudige tuitgevel. Belangrijk voor de omgeving van de Grote Kerk.'* Letterlijk gelezen staat hier dus dat één pand is beschermd en van het andere alleen de gevel! De bedoeling was natuurlijk om beide panden te beschermen, maar zo is het niet op geschreven. Een eigenaar kan hier dus, met recht, beweren dat 'alleen de gevel op de monumentenlijst staat'; de ambte-

naren van de Rijksdienst zullen dit steeds ten stelligste ontkennen, maar strikt genomen hebben zij het gelijk zeker niet aan hun kant. Een mooi voorbeeld van dergelijke ondoordachte omschrijvingen vormt die van het Rijksmuseum te Amsterdam. Deze omschrijving luidt: *'Rijksmuseum, gebouwd 1877-1885 door P.J.H. Cuypers, hoofdzakelijk in neo-renais-sance vormen.'* Je vraagt je dan onmiddellijk af, of de tuin nu een integraal onderdeel van het Rijksmuseum vormt, of dat deze er niet bij wordt gerekend. Wel is duidelijk, dat de zogenaamde 'Vermeeruitbouw' (het gedeelte boven de onderdoorgang, waarin de Nachtwacht hangt) niet bij het beschermde monument hoort. Deze Vermeeruitbouw is immers na 1885 tot stand gekomen en is dus, door de hier gekozen tekst, uitdrukkelijk buiten de bescherming gehouden. Als we boven aangehaalde voorbeelden bezien naar de mate waarin de reden van bescherming wordt aangegeven, dan scoren ze bedroevend. *'Van eenvoudige doch harmonische architectuur'* verwijst indirect nog enigszins naar begrippen als schoonheid en wetenschap (architectuurhistorie), waar de link bij beide andere omschrijvingen ligt moeten we maar raden.

MSP

Het manco van de beperkte redengevende omschrijvingen was ook bij de Rijksdienst al duidelijk toen men met het Monumenten Inventarisatie Project van start ging. Al daar-

De KPN wil het radiozendstation Kootwijk (1918-1921) slopen. Het in rationalistisch/ expressionistische stijl gebouwde Rijksmonument is een schepping van J.M. Luthmann en opgetrokken in gewapend beton. Heemschut is verontwaardigd en is in actie gekomen. Het heeft de gemeente Apeldoorn verzocht geen sloopvergunning te verlenen.

voor werden de omschrijvingen langer gemaakt. Aan het werkelijk doel is men daarbij vaak voorbij gegaan en zo zijn deze recentere omschrijvingen alleen maar langer en absoluut niet beter geworden. Doorgaans put men zich uit in ellenlange omschrijvingen, die de voor-gevel tot het detail van het toegepaste voegwerk beschrijft. Vaak komen zij- en achtergevels er bekaaid af en aan het interieur wordt al helemaal geen aandacht besteed. Als je wilt weten *wat* nu precies beschermd is, moet je een brij aan tekst doornemen en kom je niet zelden tot de conclusie dat nog steeds niet eenduidig is aangegeven waarover de bescherming zich nu

eigenlijk uitstrekt. Wat betreft de redenen tot plaatsing, deze is tegenwoordig wat systematischer opgezet, waardoor de nieuwste omschrijvingen doorgaans beter scoren dan de oude. Het kan echter veel beter.

Geschreven foto

Veel van de omschrijvingen zijn in feite een 'geschreven foto': een tekst die vele pagina's bestrijkt, terwijl een enkele foto zoveel meer informatie zou bieden. In het kader van het MSP (Monumenten Selectie Project) en ten behoeve van gemeentelijke lijsten zijn er vaak onnodig lange beschrijvingen gemaakt. De

onleesbaarheid van deze opsommingen maakt het moeilijk om te bepalen wat nu precies beschermd wordt.

Geschreven foto's hebben zeker nut. Vaak is in woorden duidelijker aan te geven wat bijzonderheden zijn en wat opmerkelijke details. Weggooien moet je dit soort gegevens dan ook niet, maar in een redengevende omschrijving horen ze absoluut niet thuis. Een redengevende omschrijving is een (nagenoeg) statisch document. Gegevens die je verzamelt en in een document aan een monument zou willen koppelen, horen thuis in een apart documentatiebestand, dat dan telkens aangevuld kan worden. Bovendien hoeft het toevoegen van gegevens dan geen overheidmonopolie te zijn. Iedereen moet interessante gegevens in het documentatiebestand kunnen deponeren.

In een soort embryonale vorm bestaat zoets in het Utrechts Documentatie Systeem, waarin behalve officiële teksten ook krantenknipsels en dergelijke hun plaats vinden. Tijd voor de Rijksdienst dus, nu ze met redengevende omschrijvingen aan de gang gaan en een deel van de zich daarin bevindende informatie anders moeten gaan opslaan, om daar eens in de keuken te kijken.

De jongste omschrijvingen bestaan doorgaans uit drie paragrafen: inleiding, omschrijving en waardering. De laatste paragraaf hangt niet zelden als los zand aan het voorafgaande. Na de *geschreven foto* wordt, onder de waardering, geponeerd waarom het monument van belang is. Vaak is er geen enkel aanwijsbaar verband met de omschrijving, terwijl je toch zou verwachten dat juist de omschrijving daartoe de aanleiding geeft.

De 'ideale' redengevende omschrijving

De thans gebruikelijke 'drietrapsraket' van inleiding, omschrijving en waardering biedt ruimte om tot een ideale redengevende omschrijving te komen. Die zou mijns inziens in principe niet langer dan een enkel A4-tje moeten zijn. Wil men meer gegevens kwijt, dan moet daarvoor een ander medium gekozen worden. Zo is het in deze tijd van moderne technologie eenvoudig realiseerbaar om een monumenteninformatiesysteem met aanvullende informatie te koppelen aan de redengevende omschrijvingen. Alle omschrijvingen (gemeenten, provincies en Rijk) in één bestand, on-line op het Web, dat zou het mooiste zijn. Het informatiesysteem moet door een zo breed mogelijke groep van nieuwe informatie voorzien kunnen worden (kennis delen is kennis vermeerder). Door de decentralisatie is er echter in monumentenland een nieuw soort *verzuijing* opgetreden, waardoor dit – waar het de integratie van bestanden van diverse overheden betreft – voorlopig nog wel een stille wens zal blijven.

In de inleiding van de redengevende omschrijving wordt (in mijn ideaalbeeld) *eenduidig* omschreven *wat* precies beschermd is: een pand, in of exclusief de tuin, uit- of aanbouwen, stoepen, tuinhedden of wat dies meer zij. Wie wil weten wat beschermd wordt heeft hieraan voldoende. De omschrijving is geen geschreven foto, maar een nadere aanduiding van het beschermde object, waaruit blijkt *waarom* het een monument is. Er wordt bijvoorbeeld aangegeven wie de architect is en wat de plaats van dit werk in diens oeuvre is. Of er wordt aangegeven dat het pand kenmerkend is voor een bepaalde ontwikkeling in een streek of voor een bepaald doel gebruikt (kantoor, fabriek, woning) werd of iets dergelijks. Natuurlijk kan hier ook, in een paar

De Van Nelle Fabriek in Rotterdam, een Rijksmonument, zal worden genomineerd voor een plaats op de Werelderfgoedlijst van UNESCO.

korte zinnen, worden verteld hoe het monument is opgebouwd, of de gevels al dan niet gaaf bewaard zijn of juist het beeld vertonen van een historische ontwikkeling en of het interieur in structuur en/of qua afwerking nog van waarde is. De waardering, die de omschrijving afsluit, vormt dan in feite de conclusie, waarmee aangegeven wordt *waarom* het monument beschermd is, een specifieke uitwerking van de redenen die in de monumentenwet of monumentenverordening worden genoemd.

Conclusie

Ik meen niet te overdrijven als ik beweer dat meer dan 95% van de bestaande redengevende omschrijvingen niet deugen. Als de Rijksdienst (en hopelijk in navolging daarvan de lagere overheden) de redengevende omschrijvingen gaan herzien, dan kan ik dat alleen maar toejuichen. Ik hoop dat het bestand dat zo wordt

opgebouwd ook breed en gemakkelijk toegankelijk zal worden gemaakt (internet!) En dat het behalve de redengevende omschrijvingen ook andere, toelichtende informatie zal bevatten. Een volgende stap is, bij een herziening van de monumentenwet, gemeenten en provincies te verplichten hun redengevende omschrijvingen en informatie in datzelfde bestand te plaatsen. Als de Rijksdienst er in slaagt een succes van hun informatiesysteem te maken, zal dit op geen enkele weerstand stuiten. Voor monumentenminnend Nederland zal dat betekenen dat informatie snel en efficiënt is te verkrijgen. Daar kunnen onze monumenten alleen maar wel bij varen.

B. van Bommel is architect-adviseur restauratie bij het bureau van de Rijksbouwmeester en lid van de monumentencommissie van de gemeente Vlaardingen.

